

Skrivet för "Värmländsk kultur" -84

"En ensam vandrare traskar vägen framåt. Han går framåtlutad i den skarpa blåsten. Den höga slitna hatten är djupt neddragen över huvudet och det långa svarta håret är blött av regnet och klibbar sig fast vid den höga pannan. Tröjan är av grått vadmal med blanka mässingsknappar, och byxorna äro gula och av bockskinn. Under armen bär han ett föremål inlindat i ett fårskinn väl ihopbundet med snören. Han verkar trött; han har gått tre mil idag".

Så beskrivs Pär Jönsson, Lomjansguten, av Olof Hagberg i en artikel i Finnbygden Nr 2, 1948.

Vem var då Lomjansguten? Han levde mellan åren 1816-1875 och bodde i ett litet torp i Gräsmark. Med tiden kom han att bli en stor spelman och musiker och idag är han en sägenomspunnen person, med en levnadshistoria som är en blandning av dikt och verklighet.

Kringvandrandet kom att prägla hans liv från ungdomen ända fram till hans död. Det började i ungdomen då han för att lära sig hembygdens musik gick omkring från spelman till spelman, från dans-tillställning till danstillställning. Vid femton års ålder begav han sig till Arvika och där fick han sina första konstmusikaliska lektioner av Barkenbom. 1839 gav han sig iväg till Carlstad för att fortsätta sina musikaliska studier. Lomjansguten drevs av en lust att hela tiden förvärva nya kunskaper inom musiken. Snart märkte han att Värmland inte längre ägde några musikaliska förebilder. Då återstod inget annat än att bege sig från länskapet i jakt på nya färdigheter.

Tillsammans med spelkamraten Jan Henrik Sundström beslöt Lomjans-Pär att 1841 vandra till huvudstaden, inte då till Stockholm utan givetvis till Kristiania där Nordens fränste violin-virtuos. Ole Bull, befann sig. Handelskontakten med Norge var livlig och värmlänningarna drog ofta iväg till grannlandet med forkärror eller för att arbeta inom jordbruket och skogsbruket så det var inte någon ovanlig idé att söka sig till Norge.

Mat, dryck och övernattning fick de bägge spelkamraterna mot att de under resan gav lektioner i fiolspel och även spelade till dans.

Redan efter några år återvände Lomjansguten till Sverige. I Kristiania hade han tagit lektioner för Ole Bull och även varit anställd vid den kungliga teatern.

Det finns många teorier till varför Lomjans-Per lämnade Kristiania, men svaret på frågan varför han egentligen återvände, lär vi aldrig få klarhet i.

Det är nu ~~som han~~ som Lomjansguten verkligen blir kringresande i musik. Han gjorde konsertresor runt om Värmland och blev en kär gäst på herrgårdar och bruk. Lomjans-Per förde med sig det nyaste inom musiken; den wienervalstyp som i Värmland fick benämningen herrgårdsvals.

Det som är mest anmärkningsvärt med Lomjansguten är att samtidigt som han spelar för brukspatroner och herrgårdskavaljerer, söker han sig tillbaka till allmogen, sin egen ursprungliga sociala miljö. Han återupptar den roll som lekarna och gycklarna hade under medeltiden, dvs att ena dagen sprida musikens glädje på marknaden bland folket och nästa dag på ett herresäte både i slott och koja.

Lomjans-Per gick från trakt till trakt och samlade ihop spelmän och undervisade dem i notlära och spelteknik. Han besökte dem i deras eget hem och som lön fick han mat och husrum plus tyg, kläder och ibland en mindre summa pengar.

Runt om i Värmland fick spelmän ta del av Lomjans-Pers fiolkunnande.

Under 1860-talet var befolkningen i Värmland utsatta för verkliga nödår. Många är de värmlänningar som vandrade till Norrland för att arbeta i skogsavverkningen och uppförandet av de stora sågverken. Detta gällde även Lomjans-guten, med några kortare undantag befann han sig i Norrland från 1860 fram till sin död 1875. Även där klarade han uppehållet främst med hjälp av fiolen.

Det berättas att han ingick i flottar- och huggar-lag med sina värmländska kamrater, men att de skötte hans arbetspass mot att han skötte kaffepannan och underhöll dem med sin musik. Han fortsatte även med sin utbildning av spelmän och elever till Lomjansguten kan man finna runt om i Hälsingland och Medelpad.

Under Lomjans-gutens vandringar fick hans hustru Britta f. Olotter, sköta om torpet ensam. Hon och barnen levde då i stor fattigdom. Man bör ha detta i baktanke när man läser denna historia som berättas om skollärare Carl Wahlström från den tid han var snställd som lärare vid skolan i Ängarne, Gräsmark, i slutet av 1800-talet:

"En midsommar i slutet af 1860-talet hadde han bjudit några vänner till sig, han var då ungtkarl. "Lomjans_Pers" hustru bodde med sina barn i en liten stuga alldeles invid skolhuset och henne hade Wahlström anmodat att tillreda kalaset. "Lomjans-Per" var ute på sina vanliga stroftåg och nu var det sju år sedan han lemnade hemmet varför ingen menniska och allra minst hans hustru trodde att han någonsin skulle komma tillbaka.

På midsommaraftonen kommer en fattig vandrare vägen framåt och går in i "Lomjans-Pers" stuga där han träffar barnen ensamma hemma, dessa kände helt naturligt inte igen främlingen, han frågar efter deras mor och får upplysningen att hon är hos Skollärarn och lagar mat, hvarför han fortsätter färden dit.

Kalaset pågick som bäst, och en af gästerna går till fönstret och ser ut. Nere på vägen kommer en böjd gestalt och fortsätter upp mot skolhuset. Den person som står vid fönstret och ser detta säger då.

Men vad är det ja ser, ja tror bestämt det är "Lomjans Guten" som kommer hit.

På samma gång som matlagerskan kommer in med kaffe från köket klifver vandraren in från motsatta sidan, där mötas de, man och hustru, efter sju års skillsmässa, kvinnan rodnar och bleknar om hvartannat släpper kaffebrickan handlöst och ropar, "Ä dä du Per". Ja svarade Per."

När man ser tillbaka på gångna tider så slås man alltid av det faktum hur rörligt samhället var redan då. Värmland har hela tiden fått impulser utifrån genom handelskontakter och inte minst alla de arbetsvandringar som förekommit främst till Norge och Norrland. Som spelman var Lomjansguten inte på något vis ensam om att gå omkring med fiolen, även om han idag är den mest kända. Många av de arbetskarlar som tog arbete i Norrland och i Norge var spelmän,

Så var t ex Magnus Olsson, en spelman från Arvika socken, som på Vestlanne i Norge tog jordbruksarbete under några år. Med sig hem medförde han en hardangerfela och musik från Telemark.

Alla dessa kontakter och musikaliska utbyten har gjort att inom begreppet värmländska folkmusik rymms musikaliska element allt ifrån norsk folkmusik, folkmusik från Norrland till konstmusikaliskt påverkade herrgårdsvalseer.

Leif Stinnerbom
Musikantikvarie